

Young people's transitions from care to adulthood International research and practice

Edited by **Mike Stein and Emily R. Munro** (2008)

London: Jessica Kingsley Publishers (304 pages)

עמנואל גרופר

הספר מבוסס על שלושה סמינרים בין-לאומיים שהתקיימו בין השנים 2003–2006. מטרת המפגשים הייתה לעסוק יחדיו בסוגיית המעבר של צעירים ממסגרות השמה חוץ-ביתית לחיים עצמאיים.

הרקע למפגשים אלה היו מחקרים שונים שהצביעו על תוצאות מאכזבות בתחומים שונים אצל בני נוער בוגרי מסגרות השמה פנימייתיות ואומנה, בהשוואה לילדים שלא היו במסגרות מסוג זה. ההשוואה התייחסה לתחומים, כגון: חינוך, בריאות ורווחה אישית. המחקרים גם הצביעו על הסיכון הגבוה הכרוך בדחייה לשוליים החברתיים של בני נוער אלה בשלב המכריע של המעבר מהמסגרת המוגנת לחיי בוגר עצמאי.

מחקריו של סטיין שהתפרסמו בשנת 2004 ומוזכרים בספר, מצביעים על כך שבוגרי פנימיות בבריטניה הם בעלי סבירות גבוהה הרבה יותר מילדים שלא בגרו במסגרות מסוג זה, להיות בעלי הישגים לימודיים נמוכים ביותר, להפוך מוקדם יותר להורים, להיות מחוסרי דיור, מובטלים ומעורבים בהתנהגויות אלימות וכן לסבול מבעיות מתחום בריאות הנפש.

הסמינר הראשון התקיים בבריטל בשנת 2003. הייתה זו הפעם הראשונה שבה נפגשו יחדיו חוקרים מאירופה, מהמזרח התיכון ומצפון אמריקה כדי לבחון לעומק סוגיות הקשורות במעבר של בוגרי מסגרות חוץ-ביתיות לחיים כבוגרים עצמאיים בחברה הפתוחה.

השלב הראשון הוקדש להנחת תשתית משותפת להבנת מושגים מעבר לשונות התרבותית שלהם. מושגי יסוד כגון: "ילדים במסגרות השמה וטיפול", "בוגרי מסגרות השמה וטיפול" "ילדים במצוקה" ועוד, נסקרו ונבחנו לעומק כדי להביא לידי יצירת מכנה משותף מוסכם בין החוקרים.

נוסף על כך, נתבקשו החוקרים להציג נתונים מעודכנים הקשורים לנושא זה בארצותיהם, כגון: סטטיסטיקות רשמיות בקשר לאוכלוסיית הילדים, מאפייני ילדים במסגרות טיפול והשמה ומספר מסיימי מסגרות השמה וטיפול, בחינת סוגי התמיכה שבאפשרות בוגרי מסגרות השמה וטיפול לקבל במעבר לבגרות, מצב החקיקה בתחום זה בכל מדינה והמדיניות שעשויה להשפיע על הבוגרים במהלך המעבר לבגרות. כמו כן נתבקשו ממצאי מחקרים על ילדים, נוער וצעירים המסיימים שהותם במסגרות חוץ-ביתיות או עוזבים אותן. עבודת ההכנה היסודית שנדרשה מכל משתתפי הסמינר קידמה מאוד את שתי המטרות המרכזיות שלו: הראשונה – ליצור שיתוף פעולה בין המשתתפים השונים ולחלוק מידע וממצאי מחקרים על ילדים ובני נוער במסגרות חוץ-ביתיות, במהלך מסעם המורכב של צעירים אלה לחיים בוגרים עצמאיים. השנייה – לחקור את המבנים החברתיים, הפוליטיים והמשפטיים אשר תומכים במעבר המורכב הזה או מעכבים אותו.

האתגר המסובך והחשוב של עבודה רב-לאומית ורב-תרבותית של חוקרים מאפשר להם ללמוד מההצלחות ומההכישלונות של המדינות שמהן באו. התוצאה המקווה היא שניתן יהיה להביא לידי שיפור המדיניות והפרקטיקה שתסייע לקבוצות הפגיעות ביותר באוכלוסייה.

מחקרים השוואתיים עשויים גם לעודד חוקרים, אנשי מקצוע וקובעי מדיניות לחרוג מהמסגרות החשיבתיות המצומצמות והשגורות, ולפתח חשיבה ומענים שונים מאלו שננקטו עד היום, בנוגע לצרכים ולסוגיות חברתיים.

הסמינר השני התקיים בבלפסט בנובמבר 2005. מספר החוקרים המשתתפים גדל וכלל נציגים מ-16 מדינות. נוספו חוקרים מאוסטרליה וירדן וגדל מספר המדינות האירופאיות שלקחו בו חלק. המדינות הנוספות שהשתתפו הן: קנדה, צרפת, גרמניה, הונגריה, אירלנד, ישראל, הולנד, נורווגיה, רומניה, ספרד, שבדיה, שווייץ, בריטניה וארצות הברית. לקראת הסמינר השני הוכנו ארבעה ניירות עמדה:

א. סוגי מדיניות רווחה – הבניית המרחב לקראת עזיבת מסגרות חוץ-ביתיות.
 ב. מעבר לבגרות של עוזבי מסגרות חוץ-ביתיות – המסגרת החוקית והסדרים מנהליים.

ג. ניתוח בסיסי נתונים קיימים (בעיקר מנהליים), במטרה להבין את החוויה של עוזבי מסגרות ההשמה החוץ-ביתיות.

ד. צעירים עוזבי מסגרות השמה חוץ ביתיות – סיכומי מחקרים.

כל אחד מהמסמכים האלה אפשר לזהות שאלות מפתח וסוגיות אשר המשתתפים נתבקשו להידרש אליהן, מזווית הראייה של המציאות במדינה שלהם. התוצאה הייתה פתיחה של מגוון רחב של דילמות ודיונים שבהם עסקו החוקרים השונים, כגון:

- האם ניתן לחשוב על סטנדרטים של מדיניות רווחה המתאימה לכולם?
- האם היעדר שירותים לעוזבי מסגרות השמה חוץ-ביתיות במדינות אחדות משקף

- מחדל של המדינה או להפך, מצביע על חוזקה של הקהילה?
- באיזו מידה ישנה השפעה לאמנה הבין-לאומית לזכויות הילד על עיצוב חקיקה, מדיניות ותהליכים במדינות השונות?
- מהן הפרספקטיבות התאורטיות ומהם המושגים הרלוונטיים שצריכים להנחות את עבודתנו בעתיד?

קבוצת החוקרים הרגישה כי במהלך הסמינרים הם לא הצליחו למצות את הסוגיות הרבות שעלו במהלך הדיונים ולכן החליטו לנקוט בשתי יזמות נוספות:

- א. להקים לצוות המחקר הבין-לאומי רשת קבועה שתעסוק בתחום המעבר לבגרות לצעירים עוזבי מסגרות השמה חוץ-ביתית.
- ב. לרכז חלק נבחר מהדיונים במסגרת ספר. זהו הספר שבו אני דן היום.

הסמינר השלישי התקיים בבודפשט בנובמבר 2006. הוא סיפק את ההזדמנות לבחון מחדש ולסכם את מגוון הסוגיות שעלו בדיונים השונים ולגבש סופית את המבנה לספר המסכם התנסות ייחודית זו.

כך התגבשו אפוא מבנהו של הספר וכותרות הפרקים שבו:

חלק ראשון

עוסק בתיאור מפורט של המעבר לבגרות של עוזבי מסגרות השמה חוץ-ביתית ב-16 מדינות שונות. כל פרק בו מתייחס לאחת מן המדינות, נכתב על פי תבנית אחידה ומכיל:

- נתונים סטטיסטיים עדכניים הנוגעים לילדים ונוער בסיכון.
- תיאור קצר של המבנה הסוציו-פוליטי.
- תיאור המצב בתחום החקיקה הסוציאלית.
- מידת הזמינות של בסיסי מידע מעודכנים.
- הצגת חקר מקרה המתאר שני צעירים אופייניים לעוזבי מסגרות השמה חוץ-ביתית.
- הצגת ממצאי מחקרים על אודות צעירים עוזבי מסגרות השמה חוץ-ביתית.
- ולסיום, סוגיות מרכזיות עבור מקבלי החלטות וקובעי מדיניות.

הפרק על ישראל נכתב בידי פרופ' רמי בנבנישתי, אשר תרם תרומה אישית משמעותית ביותר בהעלאת נושא זה על סדר היום הציבורי והמקצועי בישראל בשנים האחרונות.

מתוך 9,000 ילדים ובני נוער המושמים במסגרות חוץ-ביתיות על ידי משרד הרווחה, 80% מושמים בפנימיות שיקומיות, טיפוליות ופוסט-אשפוזיות, ורק 20% – במשפחות אומנה.

מצער לראות כי אף שפרופ' בנבנישתי מציין בפתיח דבריו כי בישראל מערכות ההשמה החוץ-ביתיות נחלקות בין משרד הרווחה לבין משרד החינוך, במהלך סקירתו הוא מתייחס באופן כמעט בלעדי למערכת שבאחריות משרד הרווחה;

זו, עם כל חשיבותה, מטפלת רק בכ-10% ממספר הילדים ובני הנוער בישראל העונים על ההגדרה של היותם בוגרי מסגרות פנימייתיות. השירותים לעוזבי מסגרות השמה נמצאים בשלבים ראשוניים של התארגנות ואין לגביהם נתונים מדויקים.

בחרתי לאזכר שלוש סקירות שהן מעניינות במיוחד עבורנו, בגלל קרבה מסוימת למצב בישראל: גרמניה, הונגריה וירדן, וצירפתי גם את בריטניה, דווקא בשל השוני הרב, היות ומרבית ההשמות החוץ-ביתיות בבריטניה הן במשפחות אומנה ולא בפנימיות.

בגרמניה היו בשנת 2005, 112,170 ילדים ובני נוער בהשמות חוץ-ביתיות, 56% מהם במסגרות פנימייתיות ו-44% במשפחות אומנה. באותה שנה עזבו את מסגרות ההשמה 20,930 בני נוער.

מתוכם היו 55% בגילים 15–18, 40% בגילים 18–21 ו-5% מעל לגיל 21. קיימים שירותים לעוזבי מסגרות השמה בשני תחומים: באספקת קורת גג זמנית לנזקקים וכן בייעוץ ותמיכה רגשיים. כמו כן קיים סיוע בתחום חיפוש עבודה, הכשרה מקצועית והשתלבות בעולם העבודה.

בהונגריה בשנת 2006, 9,981 מהילדים ובני הנוער בסיכון הושמו בפנימיות (47%) ו-11,235 (53%), במשפחות אומנה. באותה שנה דווח על 4,240 עוזבי מסגרות השמה שקיבלו שירות מקצועי כלשהו בתהליך המעבר לחיים עצמאיים. השירותים המוצעים בהונגריה הם בעיקר מתן קורת גג זמנית, ייעוץ ותמיכה רגשיים וגם סיוע בהשתלבות בעולם העבודה.

בירדן נמצאו 10,919 ילדים ובני נוער בטיפול מערכות הרווחה. מתוכם: 129 הוצאו מהבית בשל ניצול והזנחה; 3,221 הוצאו מהבית על רקע של מעורבות בפעילות עבריינית; 1,114 הושמו בפנימיות כאמצעי מניעה וכמתן חסות – סך הכול: 4,464 ילדים ובני נוער. לא דווח על סידורים חוץ-ביתיים במשפחות אומנה. בשנת 2005–2006 דווח על 163 עוזבי מסגרות פנימייתיות. לצעירים אלה ניתנים שירותים חלקיים התלויים ברצון הטוב של עמותות וגורמי החברה האזרחית. שירותים אלה כוללים מתן סיוע בקורת גג זמנית, הכשרה מקצועית וסיוע בהשתלבות בעולם התעסוקה, תחום שהוא בעייתי במיוחד בירדן עקב השיעור הגבוה של מובטלים (54%) בקבוצת הגיל 15–24.

בבריטניה, בשנת 2005, 74% מהילדים ובני הנוער בהשמות חוץ-ביתיות היו במשפחות אומנה. רק 26% מהם היו בפנימיות מסוגים שונים. מספר עוזבי ההשמות החוץ-ביתיות בשנה זו נחלק בין 1,953 גילאי 15–17 ו-2,245 גילאי 18 ומעלה. יש לציין כי בבריטניה ישנה מודעות רבה לבעייתיות במעבר מהשמה לחיים עצמאיים, ולכן גם פותחו שם שירותים נרחבים לשם תמיכה בצעירים אלה.

כאמור, מתוך הפרקים המוקדשים ל-16 מדינות שונות בחרתי להציג רק מדגם של חמש מדינות ובנוגע לשאר, נותר לקורא הסקרן לגלות בעצמו...

חלק שני

בחלק זה שלושה נושאים מרכזיים שיש להם השלכות להשוואה רב-לאומית:

הנושא הראשון הוא חשיבותה של זווית הראייה הבין-לאומית בתקופת הגלובליזציה. המאמר נכתב על ידי ג'ון פינקרטון (John Pinkerton) מצפון אירלנד, אשר מציג מסגרת תאורטית להחלפת מידע בין-לאומי, תוך התמקדות בתמונת המצב של בני נוער עוזבי מסגרות של השמה חוץ-ביתית.

הנושא השני הוא סוגיות של חקיקה והשפעותיהן על מסגרות מדיניות. הכותבת היא הריאט וורד (Harriet Ward), מהמרכז לחקר הילד והמשפחה (CCFR) באוניברסיטת Loughborough בבריטניה. וורד היא גם עורכת הסדרה *Child Welfare Outcomes*, אשר במסגרתה פורסם הספר.

הנושא השלישי הוא שימוש במקורות של מידע משני רלוונטי, לצורך הבנת החוויה של עוזבי מסגרות השמה חוץ-ביתית מן ההיבט הרב-תרבותי, הכותב הוא מרק א' קורטני (Mark E. Courtney), מאוניברסיטת וושינגטון בסיאטל, ארצות הברית.

הספר נחתם בפרק מסכם, שמנסה לשלב את כל המידע המחקרי שהוצג בפרקים הקודמים, ולהפכו למסרים משמעותיים עבור קובעי מדיניות ואנשי מקצוע בשדה. הדבר נעשה באמצעות בחינת הממצאים על אודות השוליות החברתית (exclusion), שממנה סובלים עוזבי מסגרות השמה חוץ-ביתית. בחינת תהליך המעבר שאותו הם חווים, השירותים שהם מקבלים או חסרים וההשפעות עליהם בתהליך המעבר ממסגרות ההשמה לחיים עצמאיים בקהילה. המחברים מנסים לזהות גם את האתגרים ההשוואתיים והרב-תרבותיים המרכזיים, שבהם ראוי שיעסקו החוקרים המבקשים להמשיך ולדון בנושא זה.

זהו ספר חשוב לחוקרים ולאנשי מקצוע בשדה בעולם בכלל ובישראל בפרט, ותרומתו רבה בהעלאת המודעות הציבורית לנושא צעירים עוזבי מסגרות השמה חוץ-ביתית ביתר שאת, תוך כדי הצגת ממצאים אמפיריים ממדינות שונות וניסיון למצוא את המכנה המשותף ביניהם.

היוועצות מעצימה: תיאוריה ומעשה

מאת: רחל ארהרד (2008)
תל אביב: רחות (304 עמודים)

אביבה שמעוני

המונח "היוועצות" רווח בקרב אנשי מקצועות הסיוע (the helping professions) – פסיכולוגים, יועצים חינוכיים, עובדים סוציאליים, רופאים, מומחים להתפתחות הילד ועוד. ההיוועצות (קונסולטציה) היא התערבות עקיפה בין מייעץ למתייעץ, בעוד מושא ההיוועצות אינו נוכח בה. עם המעבר מהפרדיגמה הפרטנית לפרדיגמה המערכתית הפכה ההיוועצות לסוג ההתערבות השכיח ביותר המתבצע כיום על ידי אנשי מקצועות הסיוע. ואמנם, מאז שנת 2000 פורסמו בעולם כ-400 ספרים באנגלית בנושא ההיוועצות וקיימים מספר כתבי עת העוסקים באופן בלעדי בהיבטיה השונים. נתונים אלו מצביעים על המקום שההיוועצות הולכת ותופסת כשיטת התערבות מרכזית במקצועות הסיוע בעולם. למרות הפופולריות הרבה שהיא זוכה לה, הדבר עדיין לא בא לידי ביטוי ברקע העיוני, בהכשרה ובמחקר, ופער זה בולט גם בארץ. די לציין כי עד למועד הוצאת ספר זה לא פורסם אף ספר בעברית בנושא זה, וסקירה של התכניות להכשרת אנשי מקצוע מעלה מספר קטן מאוד של קורסים העוסקים בהיוועצות. מציאות זו אינה אומרת כי קובעי המדיניות, המוסדות המכשירים והחוקרים אינם מודעים לחשיבות ולמרכזיות של הגישה, ההפך הוא הנכון: בשנים האחרונות נשמעים קולות רבים בהנהגה המקצועית, באקדמיה ובשדה, הקוראים לתת להיוועצות את המקום הראוי לה בהכשרה ובמחקר, למען המיטביות של הפרט והמערכת וביסוס מקצועי של התערבות שכיחה זו.

פרופ' ארהרד היא אשת שדה ואשת אקדמיה. היא נמנית על המנהיגים בעלי האמונה והחזון המקצועיים המחוברים לתאוריה ולמעשה ויודעים להצביע על צרכים וכיווני פיתוח נדרשים ואף לקדםם הלכה למעשה. גם הפעם נענית פרופ' ארהרד לאתגר ולצורכי המקצוע ומשלבת בספר חשוב זה את תאוריית ההעצמה ופרקטיקת ההיוועצות. התוצאה היא ספר חובה לכל אחד מאנשי המערך המסייע, ובעיקר לאלו הפועלים בבית הספר ובזיקה לו. הספר נוסך השראה, מעשיר ומעמיק את הבסיס הערכי והמקצועי של איש המקצוע. בספר מוגשות לאנשי המערך המסייע תשתית עיונית וגם התייחסות לשאלות מקצועיות נוקבות שיש לתת עליהן את הדעת. לצד ההמשגה העיונית, הספר מספק הדרכה ביישום השיטה, מלווה בדוגמאות מתוך עבודתם של אנשי המקצוע בבית הספר.

כפי שפרופ' ארהרד טוענת, היא אמנם מנסה בספרה "ללכוד שתי ציפורים בבת אחת". בשם "היוועצות מעצימה" מפגישה המחברת בין שתי אוריינטציות ערכיות, פונה למאמינים בשינוי המבוסס על הפרדיגמה המערכתית ומציעה גישה המשלבת

בין פרקטיקת ההיוועצות לבין פרדיגמת ההעצמה. הספר מיועד להעביר מסר מקצועי, מוגדר, לעמיתים במערך המסייע ולהטמיע בעבודתם את האידאולוגיה והתאוריה של ההעצמה כבחירה ערכית-אידאולוגית של איש המקצוע. מושג ההעצמה הוא, מצד אחד, בעל נטייה ערכית הכוללת אמונות ויעדים שמקורם באידאולוגיה חברתית ליברלית המבקשת לקדם קבוצות חברתיות חלשות, ויש בשימוש במושג זה אמירה חברתית וקריאה למעורבות פעילה; מצד שני, ההעצמה כוללת גם מודל תאורטי המציע המשגה לתהליכים בין-אישיים המיועדים להביא להעצמה. נוסף על כך, בספר ניתנת לאנשי המקצוע תשתית סדורה לשיטת ההתערבות המוגדרת כהיוועצות. באמצעות המודל המוצע אפשר ליישם את מושג ההעצמה להקשרים שונים, כפי שהדבר נעשה בהקשר הייחודי של היוועצות בבית הספר. המחברת מאמינה כי השימוש בהיוועצות מעצימה מגדיל את הסיכוי שאנשי המקצוע יסייעו ביצירת סביבה לימודית חברתית מיטבית להתפתחותם של ילדים ובני נוער. התערבות זו הולמת בעיקר את התרבות של בתי הספר האוטונומיים, שהם בעלי ייחוד משלהם וביכולתם להוכיח אחריותיות (accountability) להישגי תלמידיהם, תוך אימוץ שיטות חינוכיות וניהוליות חדשניות. השימוש בהיוועצות המעצימה ייתן בידי אנשי המקצוע כלי שעשוי להוציא מן הכוח אל הפועל את המיצוב הייחודי של אנשי המערך המסייע בבית הספר ולמלא תפקיד מרכזי ביצירת סביבה מיטבית.

לספר תשעה עשר פרקים המחולקים לחמישה שערים. בשער הראשון של הספר, **היוועצות בבית הספר: עבר הווה ועתיד**, מוסבר מושג ההיוועצות באופן כללי ורחב ומתוארת ההיוועצות הנוגעת באופן ספציפי לתלמידים, החל מהגיל הרך ועד לסיום בית הספר. מדובר במושג רווח בקרב אנשי מקצועות הסיוע, אך השימוש בו רחב ומיוחסות לו משמעויות רבות ושונות. לפיכך בשער הראשון נבנית מערכת מינוחים ברורה לצורך הבהרת המושג, תיאור מאפייני ההיוועצות והבחנה בין היוועצות לבין התערבויות אחרות, כגון: ייעוץ ישיר, הדרכה, עבודת צוות, שיתוף פעולה ועוד.

תחילה מובהר מושג ההיוועצות בהתייחסות למאפייניו. המאפיין הראשון הוא היותה של ההיוועצות מפגש המתייחס למשולש היחסים (טריאדה): המייעץ, המתייעץ וגורם שלישי שאינו נוכח בהיוועצות, הנקרא גם "מושא ההיוועצות". לפיכך, ההיוועצות מוגדרת כשירות עקיף באמצעות מתווך – המתייעץ. בהמשך יש התייחסות לזהותם של המייעץ, המתייעץ והגורם השלישי. מדובר במושגים שהתפתחו והתרחבו לאורך השנים, אם כי בספר הכוונה היא למייעצים שמומחיותם היא בתחום המקצועות המסייעים. המתייעץ יכול להיות איש מקצוע הבא מתחום מקצועות הסיוע, או איש מקצוע מתחום אחר. גם מושג זה הורחב, ועל המתייעצים נוספו מנהלים, מפקחים ובעלי תפקידים נוספים בארגון וגם הורים, שאמנם אינם בעלי תפקיד פורמלי, אך תפקידם הוא תפקיד חברתי מובהק והם מתייעצים שכיחים ביותר. גם "מושא ההיוועצות" התרחב, והוא יכול לציין כיום אדם אחד, קבוצה, ארגון, תת-מערכת או קהילה שלמה וכן מצב או תופעה. בקשר כזה בדרך

כלל המתייעץ הוא הפונה, והשאלה העולה בהקשר זה היא "של מי האחריות?" נכון להיום התשובה לשאלה זו אינה פסקנית לגמרי, אך לרוב קיימת הסכמה כי האחריות המקצועית לגורם השלישי נשארת בידי המתייעץ, ואילו למייעץ אחריות בהובלה מקצועית של תהליך ההיוועצות.

המאפיין השני של ההיוועצות הוא היותה בעלת מטרה מוגדרת לפתור "בעיה" של המתייעץ ביחס למושא ההיוועצות בזיקה לתפקידו התעסוקתי של המתייעץ (כמו מורה או מנהל) או לתפקידו החברתי (הורה, למשל), כדי להקל עליו בתפקודו. מושם דגש על כך כי הגורם השלישי הוא במוקד האינטראקציה ולא המתייעץ על חוויותיו האינטרה-פסיכיות, הפרדה שאינה תמיד קלה או אפשרית, אך המודעות לה חשובה. התייחסות מיוחדת מוקדשת ל"בעיה" המובאת להיוועצות, שעשויה לכלול כיום כל עניין, סוגיה, נושא, מצב, רעיון והתרחשות עתידית. המחברת מניחה כי כיום אנשי המקצוע אינם מתייחסים ל"בעיה" במושגים של קושי וחולי ולכן גם על ההיוועצות להיות מונחית על ידי תאוריות ומודלים ברוח הפסיכולוגיה ההומניסטית-פוזיטיבית (המודל הסלוטגני, מיטביות וקידומה ועוד) ולהיות מכוונת למימוש עצמי והתפתחות מיטבית; כלומר, ההיוועצות כיום מטרתה לא רק טיפול ב"בעיה" אלא פיתוח תנאים מיטביים לתפקוד והתפתחות ולמניעת היווצרות בעיות בעתיד.

בהמשך השער הראשון נמצא תיאור של ההתפתחות ההיסטורית של ההיוועצות, של התפתחות ההיוועצות בנפרד בדיסציפלינות שונות ושל ההשפעות ההדדיות שהביאו את ההיוועצות להיות "תהליך מקצועי ייחודי" (specialized professional process), אשר מיושם כיום עם יחידים, קבוצות וארגונים. נראה כי אנשי המערך המסייע – פסיכולוגים, יועצים ועובדים סוציאליים, נוטים בעצמם יותר ויותר לפעול במסגרות ארגוניות, שבהן הם מציעים התערבויות מסוג היוועצות כחלופה לייעוץ פרטני. תהליך זה מקביל להעדפה שיש כיום למנהיגות המקצועית לפרדיגמה המערכתית ומשולב בה. לאור דברים אלו, ההיוועצות צפויה להיות מושפעת מהשינויים השונים, אך הצפי הוא שתמשיך לשמש התערבות מרכזית ויישומה אף יתרחב לארגונים ומערכות נוספים. התפתחות זו מעמידה בפני אנשי המקצוע שלוש סוגיות מרכזיות שהם נדרשים לתת עליהן דעתם ולהפנות אליהן את מרצם: המחברת מאתגרת את המנהיגות המקצועית ואת העוסקים בהכשרת אנשי המקצוע בקריאה לשתף פעולה בפיתוח וביסוס הכשרה אקדמית ראויה לתהליך ההיוועצות; סוגיה מרכזית נוספת היא האתיקה במפגש ההיוועצות, נושא שלא זכה לתשומת לב ראויה. מפגשי ההיוועצות עם גורמים שונים בבית הספר מצביים לאנשי המקצוע "אחריות חברתית מוסרית" שעליה לא ניתנה הדעת בקודים האתיים, וכמעט אין בנמצא התייחסות לסוגיות הייחודיות שמפגשים אלו מעלים (שמירת סודיות ודילמות אתיות, נאמנויות כפולות ועוד). המודעות לסוגיות אלו ויעילות ההתמודדות עם דילמות אתיות שההיוועצות מעלה קשורות קשר הדוק למסוגלות המקצועית, ולכן נדרשת התייחסות מעמיקה ודחופה לנושא. סוגיה שלישית הדורשת התייחסות היא הפער בין השימוש בהיוועצות בפרקטיקה לבין

הביסוס האמפירי הדל באמצעות מחקר והערכה. אנשי המקצוע חייבים להתייחס לסוגיות אלו כדי להביא לחיזוק הבסיס המקצועי.

הגדרה של היועצות דורשת הבחנה בינה לבין התערבויות אחרות (ייעוץ, הדרכה, הוראה, עבודת צוות ושיתוף פעולה), על הדומה והשונה ביניהן. המחברת מחייבת את ההבחנה בין שיטות התערבות, למרות הזיקה והקשר ביניהן (למשל בין היועצות לעבודת צוות ושיתוף פעולה), כדי לשמור על המהות הבסיסית הייחודית של ההיועצות.

בפרק השני מתוארים השינויים העוברים על מערכת החינוך וההתפתחויות הנלוות אליהם. אנשי המערך המסייע בבית הספר עוסקים פחות ופחות בייעוץ פרטני ונאלצים להיפרד מפרדיגמת בריאות הנפש, תוך אימוץ תפיסות תפקיד מערכתיות-חברתיות פרו-אקטיביות ומעבר לייעוץ העקיף. שינוי זה כרוך אמנם בקשיים שונים ובהסתייגויות אך גם מזמן אפשרות חשובה להגדרה מקצועית ולהתייעלות. ההיועצות עם אנשי מקצועות הסיוע בבית הספר, כמייעצים פנימיים וכמייעצים חיצוניים, עשויה להתקיים בהקשרים רבים ושונים. על מנת לייחד את ההקשר שבו מתקיימת ההיועצות מוצע דגם סכמטי בן ארבעה ממדים, המאפשר לאפיין את ההיועצות על מערכת צירים דו-ממדית. על ציר המבנה נמצאים המשתתפים בהיועצות (עמית, מורה, הורה וכדומה) ומסגרת ההיועצות (אינדיווידואלית, קבוצתית, ארגונית, קהילתית). על ציר התוכן נמצאים נושא או תחום ההיועצות (לימודי, רגשי-חברתי, ערכי, ארגוני) ורמת ההתערבות (התערבות למניעה ראשונית, שניונית, שלישונית, התערבות לקידום מיטביות). תיאור מאפיינים אלו על מרכיביהם מלווה בהתייחסות למצוי ולשכיח בבית הספר מול הרצוי או החשוב.

השער השני, **מודלים להיועצות**, עוסק בסקירת גישות מרכזיות להיועצות – מודל בריאות הנפש, היועצות ביהביריטטי, היועצות ארגונית והמודלים התאורטיים שעליהם הם מבוססים. סקירה זו מהווה רקע נדרש לתיאור ולהבהרת הייחוד של ההיועצות המעצימה.

השער השלישי, **היועצות מעצימה**, הוא הליבה של הספר, בהציגו את ההיועצות המעצימה – גישה מקורית אידאולוגית-ערכית להיועצות, המבוססת בראש ובראשונה על רחשי כבוד לזולת ומתן אמון בו. גישת ההיועצות המעצימה המוצגת בספר ומשמשת כדברי המחברת "הגדרת עבודה", נגזרת במידה רבה מהגדרה של מאצ'ניק: "ההעצמה היא תהליך שבאמצעותו לומדים הפרטים לכוון התאמה רבה יותר בין מטרותיהם לבין דרכי הגשמתן ולקשר בין מאמציהם לבין הדרך שבה מתנהלים חייהם" (עמ' 138). בשער זה מוצגים המרכיבים הערכיים, המוסדיים, התוך-אישיים והבין-אישיים, שמצרפם מאפשר את קיומה של ההיועצות המעצימה. לב לבה של ההיועצות המעצימה הוא באידאולוגיה החברתית-מקצועית של איש המערך המסייע, אשר משלבת אמונה עזה באידאולוגיית ההעצמה, המיועדת לקדם ולשפר את איכות חייהם של פרטים וקבוצות בחברה, ובפרדיגמה המיטבית-מערכתית. נוסף

על כך, נדרש איש מקצוע בעל תכונות, ידע, כישורים ומיומנויות הנדרשים להשיג את ההעצמה, ונדרשת תרבות ארגונית המאפשרת להפוך גישה זו לשיטת התערבות מרכזית, משותפת ומעצימה לכל בעלי התפקידים בארגון. ואכן, יישום הגישה בבית הספר בא להעצים בראש ובראשונה את המבוגרים המשמעותיים בחייהם של הילדים ובני הנוער, ובכך מונצחת ראייה מערכתית, לעומת "פתרון בעיה" בגישות האחרות. בפרק התשיעי מפורטים מאפייני המפגש – פער בציפיות, מתחים ו"התנגדויות". התמודדות עם מרכיבים אלו עשויה לחזק את תפיסת המסוגלות העצמית והערך העצמי וכן לחזק מוקד שליטה פנימי. המייעץ המעצים מבקש ליצור מערכת יחסים שוויונית, שבה תינתן לכל משתתף הזדמנות להביא לידי ביטוי את מומחיותו הייחודית בזיקה לסוגיה הנדונה. חיזוק המסוגלות העצמית של מורים, הורים ומנהלים יחזק את האמונה ביכולתם להשפיע על המתרחש, ברכישת תחושה של "שליטה נתפסת". המחברת מתארת תהליך דו-סטרי של העצמה הדדית, תהליך סינרגטי ייחודי שבו תתאפשר חשיבה משותפת, יצירתית, אשר מלווה בתחושת בחירה המגבירה מוטיבציה. הסמכות המקצועית אינה משמשת להשפעה ושכנוע, ולכן המייעץ אינו בא למפגש עם הצעות ספציפיות. המטרה היא יצירת תנאים להשפעה הדדית שבה יחווו המשתתפים כי בידיהם האחריות, המסוגלות העצמית ויכולת ההשפעה על תוצאות פעולתם. ככל שיגבר ביטחונם של המשתתפים ביכולתם להשפיע, וככל שירבו להתנסות בפתרון בעיות וקבלת החלטות, כן תגדל אפשרות העצמתם; כך תגדל גם אמונתם כי הם בעלי תפקיד מהותי ביצירת תמורה חברתית כוללת וכי ההיוועצויות תורמות לעיצוב חברה שיש בה שוויון הזדמנויות. בפרק העשירי והאחרון בשער זה, מתוארת השפעת התרבות הארגונית של בית הספר על ההיוועצות, ונבדקים התנאים שיאפשרו לומר על בית ספר מסוים כי הוא מתאים לקיום היוועצות מעצימה בין כתליו. על המייעץ לראות את ההיוועצות בהקשר הארגוני שלה – על ההתערבות המוצעת להתאים לתרבות הארגונית, וכך ירבו סיכוייה להועיל.

"במפגש ההיוועצות המעצימה נדרש המייעץ להיות בו זמנית גם אמן וגם מדען. הוא רואה כל הנחיה של מפגש היוועצות כיצירה חד פעמית [...] בה בעת פועל המייעץ כמדען, המונחה על ידי תיאוריית ההעצמה [...] שממנה נגזרים מכלול יחסי הגומלין בין המשתתפים" (עמ' 188). בשער הרביעי, **תהליך ההיוועצות המעצימה**, מתואר מהלך אחר מהלך, יישום ההיוועצות המעצימה הלכה למעשה. מתוארים ארבעה מהלכים על אפיוניהם: הבהרת הסוגיה ומטרת ההיוועצות, תכנון ההתערבות, יישום תכנית ההתערבות וסיום ההיוועצות. לכל מהלך צעדי ביניים ובכל נקודה שזורים יחדיו התוכן והתהליכים התוך-אישיים והבין-אישיים. בפרק זה יש התייחסות לשאלות פרקטיות העולות בתהליך ההיוועצות המעצימה, והוא מהווה מדריך נאמן למייעץ.

בשער החמישי והאחרון, **סוגיות נבחרות בהיוועצות**, חוזרת המחברת ומדגישה את הסוגיות המרכזיות שהוצגו בפתיחה, סוגיות שעליהן צריך כל איש מקצוע בעל אידאולוגיה מקצועית וישרה מקצועית, השואף למציונות מקצועית לתת את

דעתו. הסוגיות המועלות קשורות בשלושה עמודי תווך מקצועיים. הראשון הוא אתיקה בהיוועצות, בדגש על הקוד האתי, הקשר למסוגלות מקצועית, אחריות חברתית מוסרית, הגנה על טובת הנועץ וקבלת החלטות בדילמות אתיות. עמוד התווך השני הוא הכשרה להיוועצות בבית הספר והתייחסות לצורך ההולך ורב בשירות זה למול היעדר הכשרה להיוועצות במוסדות האקדמיים. המחברת מצביעה על מספר שאלות עיוניות ומעשיות בהתייחס לדרך הטובה ביותר של הכשרה להיוועצות, מציעה מספר נתיבי פעולה לפיתוח תשתית תאורטית מחקרית של תהליך ההכשרה ויוצאת בקריאה למוסדות המכשירים לפתח חשיבה משותפת ושיח מקצועי סביב סוגיות ההכשרה. עמוד התווך השלישי המוצג בפרק, שנכתב על ידי דוד פטרמן מאוניברסיטת סטנפורד, עוסק בהערכה המעצימה הנתפסת כגישה גנרית להערכת ההיוועצות. ההערכה המעצימה היא הערכה פנימית שבה המשתתפים מקבלים אחריות על חייהם, ובה בעת היא מחויבת לסטנדרטים של הערכה ומקושרת למטרות הקבוצה והארגון. ההערכה המעצימה מתחברת לכיוונים העדכניים של מקצועות הסיוע, צדק חברתי, בניית מסוגלות, אחריותיות, אסטרטגיות המבוססות על ממצאים, למידה ארגונית ועוד, ומהווה מרכיב מהותי אצל אנשי מעשה רפלקטיביים.

הספר הוא ספר חובה לכל אנשי המערך המסייע הפועלים בבית הספר ובזיקה לו, אם כי ההיוועצות המעצימה ניתנת ליישום גם בהקשרים נוספים, ולכן קהל הקוראים שספר זה יתרום להם רחב יותר. כיועצת ומדריכה המכירה את עבודת השדה וכאשת אקדמיה העוסקת בהכשרת יועצים ובמחקר, אני מברכת על הספר ורואה בו תרומה חשובה ביותר, מנוף ותשתית לשיח מעצים ולשיתוף פעולה של אנשי המקצוע. רק מאמץ משותף עשוי להביא לחיזוק ולהרחבת הבסיס העיוני והמעשי של גישת ההיוועצות המעצימה לצורך יצירת הבסיס המקצועי הנדרש.

בשער האחורי של הספר נכתב כי גישת ההיוועצות המעצימה מתאימה לאנשי מקצוע בעלי מוכנות ויכולת לקיים דו-שיח אמתי המבוסס על הדדיות, שיתוף פעולה ואמון ומתאפייין בהקשבה ויחס של כבוד לתפיסותיהם ולנטיותיהם של המשתתפים. גישה זו מהווה גם הזדמנות לאנשי המקצוע הפועלים בתוך בית הספר לעצב מחדש את תפקידם לאור הפרדיגמה המערכתית-מיטבית ולממש את תפקידם כסוכני צדק חברתי. **כדברי המחברת, ההעצמה היא בחירה ערכית-אידאולוגית של איש המקצוע, וההיוועצות המעצימה המתבססת עליה היא תפיסת עולם מקצועית.**

ספרים שהתקבלו במערכת

שיח מלב המבוכה – קולות והדים מחפגש בין-תרבותי בבית ספר שבח-חופות

עורכים: דניאל מרום ומיקי מילר
ירושלים: הוצאת קרן מנדל וכתר, 2008 (360 עמודים)

שנים עשר מורים ישראלים, מחציתם עולים דוברי רוסית ומחציתם ותיקים, הסתגרו יחד במשך שנה, אחת לשבוע, בחדר אחד, כדי להכיר זה את זה מעבר לסטראוטיפים. הם שוחחו על מגוון רחב של נושאים, למן זיכרונות מגן הילדים ועד ליחס לשואה. היזמה החלוצית נועדה לייצר מענה ליחסי התרבויות הסבוכים בישראל: האם ייתכן דפוס אחר של מפגש, שייזון מן הריבוי התרבותי במקום להיות מאוים מפניו? האם קיימת אפשרות להביא את המולת הקולות בקרבנו לכלל שיח מפרה? המפגש היה תובעני וטעון, אך המורים הצליחו להתגבר על מכשולי הזרות והשונוות. לבסוף הם שיתפו פעולה בבניית דרכי חינוך חדשות שיאפשרו לישראלים אחרים לחוות גם הם את הסיפוק שבמפגש בין-תרבותי, ואף ביקרו יחד ברוסיה. "שיח מלב המבוכה" מתעד את מה שאירע בחדר הסגור, בביקור המשותף ברוסיה ובעבודה החינוכית שבעקבות המפגש. זוהי סוגה ספרותית-חינוכית המעניקה חוויית קריאה מרתקת מרגשת. הספר סוחף את הקורא לשיח שקיימו המורים, על זעקותיו, שתיקותיו והדהודיו – מקהלה ישראלית רבת השראה.

Patchwork: Children, Trauma and Therapy

Miriam Grossman Harel

Israel: Golangraph, 2007 (178 pages)

הספר "עבודת טלאים" הוא חקר חלוצי של יצירת גמישות בקרב פעוטות, ילדים ומשפחותיהם, פרי ניסיון ומומחיות מצטברים של שלושים שנה בתחומי הטיפול והמניעה בקרב ילדים והורים החיים בצל טראומה. הספר עוסק בדרכי התמודדותם של ילדים עם חיי הקיבוץ והסתגלותם אליהם ובדרכים לחיזוק הקשר ביניהם לבין הוריהם, תוך התבססות על תאוריות פסיכולוגיות, כמו תאוריית ההתקשרות. כמו כן עוסק הספר בהתמודדות של ילדים עם טראומה בעקבות מלחמה ואינתיפאדות. המחברת מאפשרת לקורא להתבונן בטראומה שילדים חווים כאשר הם בתחושה מתמדת של סכנה, תחת איום של אלימות ובצל אלימות שהם עדים לה, באמצעות הבאת תיאורי מקרים מקרב אוכלוסייה ישראלית ופולשתינאית, תיאור הטיפול במקרים אלו וניתוחם. האכפתיות של המחברת ומומחיותה הרבה בעבודה התרפויטית סייעה לילדים רבים לחדש בהדרגה את אמונם בעולם המבוגרים וביכולתם להתמודד עם מצבי משבר בעצמם. הספר מציע תובנות, וכלים טיפוליים לעובדים סוציאליים, פסיכולוגים ואנשי מקצוע מתחומי טיפול מגוונים.